

BİZİM ÇOCUKLAR NEDEN OKUMAZ?

Okumayan bir toplumuz, sanatçımız, teknokratımız, bürokratımız, hekimimiz, yargıcımız, öğretmenimiz, işadamız, askerimiz, sivilimiz, dahası bilginlerimiz ve de maalesef öğrencilerimiz hep az okuyor. Üniversitede önerdiğim en kısa makaleleri bile öğrenci çoğunluğu tarafından pek iltifat görmediğini söyleyebilirim.

Üniversite koridorlarında boş gezinen ve çene çalan öğrenci kalabalığı, sınırı Balkanlarda başlayan manzaradır zaten. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlığı yoktu, kitabı kullanmayı da pek bilmiyorlardı. Bir konuyu veya deyimini aramak için, kitabın indeksine bakıp ilgili sayfayı bulmak ve gerekli bilgiyi edinmek, açık kitap sınavlarında bile beceremedikleri bir işti. Çoğun kalabalıkça bir sınıfta klasiklerle ilgili sorular cevapsız kalıyordu. Niçin okumuyorsunuz sorusuna, “kitap pahalılığı, vakit yokluğu veya iyi beslenememe, gürültülü yurt ve yatakhane” gibi yürek parçalayıcı cevaplar da veriliyordu. Bu sorunların çözülemediği ve çözümü için herkesin politik tercihini yapması, konuya birinci derecede ilgi duyması gerektiği malum. Ama doğrusu bu sızlanmaların hiçbir zaman

soruma cevap olmadığını ve yüreğimi parçalamadığını da belirtmeliyim. 19. asır üniversitelerinin okuyan öğrencileri, Viyana'da, Paris'te, St. Petersburg'da açlık ve soğukla boğuşarak kitap karıştırıyordu. Dahası var, Auschwitz'de, Dachau'da bile insanlar son günlerine kadar bulabildiklerini okumuşlar, kâğıda duvara resimler yapmışlardı. Okumak başka bir alışkanlık, zenginlikle, demokrasiyle, dinle doğrudan ilgisi olduğunu da sanmıyorum. Bir toplumda okumak veya okumamak illeti tek yanlı, tek boyutlu açıklamalarla anlaşılabilecek bir sosyo-kültürel olgu değil.

“İnsanlarımız öğrenmeye üşeniyor” diye yakınmak da açıklayıcı değil. Öğrenme isteği, okumak için gerekli ama yeterli olmayan bir ön şart. İnsanlar öğrenmek ister kuşkusuz, ama neyi nasıl öğrenmek ister. Yeniçağ insanının öğrenme isteği günlük dedikodu ve rivayetin ötesine uzandı. Sözlü kültür öğrenme düzeni için artık yeterli değil, ama bazı toplumlar henüz bu aşamanın ötesine geçemedi.

Dinin okumayı değil, din adamlarının anlattıklarını ezberlemeyi buyurduğu veya teşvik ettiği söylenegeldir. Ancak, böyle bir gerçek sadece İslam dini için değil her dinin örgütlenme ve eğitme tarzı içinde geçerlidir. Okumanın yayılması ve farklı düşünceleri beslemeye başlaması, Hıristiyanlık, Judaizm veya herhangi bir dinin toplumdaki kontrolünü, bireyin ruhunda değilse bile eğitiminde ve düşüncesindeki yerini ve hükmünü kaybetmeye başlamasına paralel olarak gelişmiştir. Geleneksel toplum demek bir bakıma okuyan ve kaydeden değil, fazla düşünmeden ezberleyerek öğrenen ve nakleden, sözlü kültür geleneğine sahip bireylerin oluşturduğu bir toplum demektir. Bizim kültür tarihimizin sloganlarından biri,

matbaayı yobazların kurdurmadığıdır. Ne var ki Türkiye’de matbaa yobazlara rağmen 18. asır başlarında kurulduktan sonra da bir yüzyıl boyu basılan kitap sayısı ne Avrupa ne de Rusya’nın basım tarihi ürünleriyle karşılaştırılamayacak bir sayı ve nitelik fakirliği içindedir. 19. yüzyılda da bu sayı üç beş bin civarında kalmıştır (kanun metinleri, askeri talimname ders kitabı, standart dini metinler de dahil). Sayı ancak 20. asır başında 35-40 bini bulmuştur. Osmanlıca kitap mirası budur. Eğer Osmanlı –Türk toplumunda 16-17’nci asırlarda beş on bin kadar kitap düşkünün olsa, yobazlar matbaaya izin vermese de her şeyin ticaretini yapan Venedikliler istenen ve aranan kitapları Venedik’te bastırır ve getirip satarlardı.

Türk niye az okurdu? Aslında bu az okuma bütün Osmanlı kavimlerinin ortak illetiydi. En belirgin gösterge, geçmiş yüzyıllardaki çocuk edebiyatının fakirliğidir. Bugün de öyle. Bizde dişe dokunur çocuk hikâyeleri ve okuma kitaplarının bir nebze yaygınlaşması İkinci Meşrutiyeti döneminde pedagogların çabaları sonucundur. Çocuk edebiyatının basım hayatında önemli yeri olması gibi bir olgunun üç yüz yıl öncesine uzandığı Avrupa’ya göre önemli bir noksandır bu... Osmanlı Türk toplumu, kurumlaşmış bir aristokrasinin, oturmuş bir intellijensiyanın bulunmadığı bir toplumdur, bugün de durum daha değişik değil. Bugün olduğu gibi o gün de herkes oğlunu okutmak(!) merakındaydı. Ama okumak ve okutmak ne demektir? Çocuk nasıl ve niçin okutulur, sorusuna düşünceli ve farklı cevap pek yoktu. Okumak: Diploma (icazet), imtiyaz ve mevki sağlamak demektir. Okumanın gerçek sonuçlarını bilseler, bu kadar okuma lafı etmeye çekinirlerdi belki de. 19. asırda okuyanların eski okuyanlardan

farklılaştığı görüldü. Aydınlanıp kafa tutmaya başladılar. Ama boyuna mektep açan devlet, mektebi ve ilmi, teknik bilgiyi haydi çok çok doğabilim olarak anlatmaktan öte gidememişti. Ailede çocuk okutmak demek, ailedeki okumuş üyelerin, ebeveyninin katkısından çok, çocuğa çarşıdan cepken almak gibisinden bir sorumluluktur. Osmanlı toplumunda çocuk okutan baba imajı için Yahya Kemal'in "çocukluk anıları"ndaki çizgileri kullanmak açıklayıcı olacaktır sanırım. Şair çocukken Üsküp'te, önce ilkel bir okula yollanır. Zaman geçer bir şey öğrenemez. Okul değiştirilir ve bir süre sonra okumayı söker. Çocuğun artık okumaya başladığı, akşam babaya söylenir. Babası Küçük Yahya Kemal'in okumasını şöyle bir sınar; sonuç olumludur, baba pek keyiflenir, o akşam daha fazla rakı içer. Aynı ilişkiye Yeniçağ Avrupa'sında göz atalım, müzisyense çocuğuna saatler boyu ders veren, okuryazarsa her gün saatler boyu kitap okutan, Odysseus ve İliada'yı anlatan, dindarsa İncil okutup, menkıbeler nakleden orta sınıf Avrupalı baba tipinden farklı bir tiptir yukarda çizilen baba tipi. Bürokrasinin, yönetici zengin tabakanın kendi içinde hızlı devinim geçirdiği, yani bir kuşak içinde yoktan varolup zirveye tırmanan, ertesi kuşaklarda da tepetaklak olduğu; Diplomalıların Rönesans anlamında entelektüel olmadığı bir toplumda, çocuğun ailedeki eğitimi zayıf kalmış; okula terkedilmiştir. Oysa bireyin okuma alışkanlığı büyük ölçüde çocuklukta ailede verilen eğitimin sonucudur. Osmanlı ailesinde çocuğun eğitimi, okuma yazma bilmeyen anaların, nenelerin, dadıların aktardığı sözlü kültüre, çok çok menkıbe, masal anlatımına ve basit dini bilgiye dayanır.

Sonuç olarak, toplumumuzda okuma, yabancı dil öğrenmek, eleştirici bir dünya görüşüne yönelmek ve çevreyi

incelemek bilincinin elde edilmesi olarak anlaşılmamıştır, halen de anlaşılmıyor. Kuşaktan kuşağa aydın olarak kurumlaşan bir sınıfımız yok. Bu toplum, çocuklarını okuyarak büyüten ve çocuk okumaya yönelik bir edebiyatı yaratabilen bir toplum değil. Litteras denen yazılı kültürün, okumaya dayanan eğitimin verilemediği bir toplumda, hiç kimse “bu asır başka asırdır” diye bilgisayarların mucizeler yaratmasını beklemesin. Aslında böyle bir gelişme çürük temele gökden dikmek gibisinden garip ve tamiri mümkün olmayan sonuçlar da yaratabilir.